مجله علوم پایه دانشگاه آزاد اسلامی، (JSIAU) جلد ۱۹، شماره ۷٤/۱، زمستان ۱۳۸۸

پتروگرافی ، ژئوشیمی و محیط زمین ساختی – ماگمایی توده گرانیتوئیدی حاجی آباد (جنوب بوئین زهرا)

الهام صفرزاده، منصور وثوقی عابدینی، منصور قربانی گروه زمین شناسی، دانشگاه شهیدبهشتی، تهران، ایران

تاریخ پذیرش: ۸۸/٤/۲۱

تاریخ دریافت: ۸٦/۱۲/٥

چکيده

مقدمه: توده گرانیتوئیدی حاجی آباد با وسعت تقریبی ۹۰ کیلومتر مربع در ۱۳۵ کیلومتری جنوب غرب تهران ۷۰ کیلومتری جنوب شهرستان بوئین زهرا واقع شده است. این توده با سن تقریبی ۳۹٫۲(±۳٫۲) میلیون سال ^(۱) در بخش مرکزی زون ارومیه – دختر تزریق و جایگزین شده است.

هدف: در این مقاله به بررسی دقیق سنگ شناسی توده نفوذی مذکور، جنبه های ژنتیکی و تکتنوماگمایی توده فوق براساس تحقیقات جدیدی که تا کنون بر روی این گونه سنگ ها انجام گرفته است پرداخته ایم.

روش بررسی: برای انجام این پژوهش ابتدا بررسی های صحرایی و نمونه برداری در منطقه صورت گرفت. با استفاده از روشXRF تجزیه عناصر اصلی و فرعی به عمل آمد و به روش XRD جهت بررسی های کانی شناسی تجزیه به عمل آمد.

نتایج: توده نفوذی حاجی آباد دارای طیف ترکیبی سینوگرانیت ، مونزوگرانیت و گرانودیوریت و گرانوفیر می باشد (%SiO2=۶۳–۷۲wt). از لحاظ سری ماگمائی از نوع کالک آلکالن پتاسیم متوسط تا بالا و از لحاظ شاخص اشباع از آلومین، متاآلومین می باشد و از نوع گرانیتوئیدهای تیپ I و معادل سری مگنتیتی هستند از لحاظ جایگاه تکتونیکی جزو گرانیتوئیدهای CAG قوس قاره ای و دیاگرام های مختلف تمایز محیط تکتونیکی نیز جایگاه گرانیتوئیدهای قوسهای آتشفشانی(VAG) حاشیه قاره را برای آنها محرز می نمایند. **نتیجه گیری**: این توده نفوذی در یک محیط کوهزایی مرتبط با رژیم فرورانشی و همزمان با برخورد تشکیل شده است (در جریان فرورانش لبه اقیانوسی نوتتیس به سمت شمال در مزوزوئیک پیشین – سنوزوییک) شواهد صحرائی ،پتروگرافی و ژئوشیمی حاکی از آن است که فرایندهای تفریق ماگمایی در تشکیل این توده نقش بارزی ایفا نموده است.

واژه های کلیدی:حاجی آباد، زون ارومیه-دختر، متاآلومین، گرانیتوئید تیپI

مقدمه

توده نفوذی حاجی آباد بین محدوده طولهای جغرافیایی ۲۹ درجه و ۵۶ دقیقه تا ۵۰ درجه و ۳ دقیقه شرقی و عرضهای جغرافیایی ۳۵ درجه و ۳۴ دقیقه تا ۳۵ درجه و ۳۹ دقیقه شمالی و به مساحت تقریبی ۹۰ کیلومتر مربع در ۱۳۵ کیلومتری جنوب غرب تهران ۷۰ کیلومتری جنوب شهرستان بوئین زهرا قرار دارد.این منطقه براساس تقسیم بندی ساختارهای اصلی که توسط نوگل سادات تهیه شده^(۳) جزئی از یک واحد زمین ساختی ماگمایی مهم با عنوان مجموعه ماگمایی ارومیه – دختر می باشد(شکل ۱). فعالیت ماگمائی این کمان از ائوسن شروع شده و تا کواترنر ادامه یافته است.^(۳) به طور کلی در نواحی مختلف ایران مرکزی پلوتونیسم ائوسن – میوسن به صورت گرانیت تا گابرو مشاهده می شود. توده فوق ، که جزو مجموعه گرانیت تا دیوریت اشتهارد – ساوه (الیگوسن آغازی) می باشد ، نیز از آن جمله است. سنگ نگاری و روابط صحرایی سنگهای آذرین منطقه توسط محققان مختلف در سالهای دور مورد بررسی قرار گرفته است.^(۵) توجهی از ماگماتیسم منطقه مورد مطالعه را تشکیل می دهند ، لذا جهت روشن شدن وضعیت ماگماتیسم و مسائل توجهی از ماگماتیسم منطقه مورد مطالعه را تشکیل می دهند ، لذا جهت روشن شدن وضعیت ماگماتیسم و مسائل توجهی از ماگماتیسم منطقه مورد مطالعه را تشکیل می دهند ، لذا جهت روشن شدن وضعیت ماگماتیسم و مسائل توجهی از ماگماتیسم منطقه مورد مطالعه را تشکیل می دهند ، لذا جهت روشن شدن وضعیت ماگماتیسم و مسائل تکتنوماگمائی منطقه، بررسی مسائل سنگ شناسی توده های مزبور ضرورت می یابد ، براین اساس توده نفوذی ماتخاب گردید.

زمین شناسی ناحیه

منطقه مورد مطالعه بخشی از نقشه زمین شناسی چهارگوش ساوه "(شکل ۲)، نقشه زمین شناسی اشتهارد" و نقشه زمین شناسی دانسفهان["] می باشد.در این منطقه سازندهای قدیمی تر از ائوسن رخنمون ندارد و سنگهای ائوسن میانی کهن ترین سنگهای دارای رخنمون در این منطقه اند. به طور کلی ولکانیسم در ائوسن زیرین آغاز و سپس در ائوسن میانی به بالاترین مرز تکاپوی خود می رسد و سرانجام در پایان ائوسن به تدریج تحلیل می رود. ولکانیسم در ائوسن زیرین و میانی به طور عمده اسیدی است و در ائوسن بالایی از اسیدی به سمت میانه تا بازیک تغییر می کند. در فاز پیرنه ئن در اواخر ائوسن – اوایل الیگوسن منطقه تحت تاثیر چین خوردگی و بالا آمدگی عمومی همراه با تزریق توده های نفوذی با ترکیب گرانیتی تا دیوریتی قرار می گیرد که واحدهای ائوسن بالایی و میانی را قطع می کنند. توده مورد مطالعه نیز جزو این توده ها بوده و در شمال روستای حاجی آباد واقع شده است ، از شمال به آبرفتهای کواترنر و توده های ولکانیکی و از شرق و غرب و جنوب نیز با توف و سنگهای ولکانیکی

144

متنوع محصور شده است (شکلهای ۲ و ۳). مرز بین توده و سنگهای ولکانیکی بویژه آندزیت بازالتی در بخش شرقی و سنگ های آذرآواری در بخش جنوبی کاملا مشخص است. نفوذ توده حاجی آباد در این سنگها بدلیل کم بودن اختلاف دمای تشکیل ، دگرگونی شاخصی که منجر به ایجاد کانی ها ، ساخت ها و بافت های شاخص دگرگونی شود نشده است و فقط محدود به جهت یافتگی جزئی در این سنگها شده است. توده نفوذی حاجی آباد به صورت مجموعه تپه های کم ارتفاع می باشد ، سنگهای ولکانیکی اطراف دارای ارتفاع بیشتری می باشند، که در اثر فرسایش حالت قلوه قلوه که فرسایش خاص سنگهای گرانیتی است در آن دیده می شود.این توده از نظر پتروگرافی متشکل از گرانودیوریت و گرانیت به همراه فیلونهائی از آپلیت و انکلاوهای ولکانیکی است . قسمت عمده توده را مونزوگرانیت ها تشکیل می دهند که بیشتر در بخشهای مرکزی توده تمرکزدارند وسپس گرانودیوریت ها فراوانتر هستند و بیشتر در بخش جنوبی توده متمرکز هستند.در بخش کوچکی از توده سنگهایی با ترکیب کوارتز گابرو رخنمون دارند که بازیک تر از توده گرانیتوئیدی بوده و با توجه به این که هیچ سنگ حد واسطی بین کوارتز گابرو و گرانیتوئیدها در منطقه دیده نشده است، احتمالا دارای ماگمای مولد جدا از ماگمای مولد توده گرانیتوئیدی باشد(%SiO2=۶۶-۶۹wt) انکلاوهای ولکانیکی سبز رنگ زاویه دار تا گرد شده از نوع میکروگرانولار فلسیک و مافیک با ترکیب سنگ شناسی میکروگرانودیوریت ، کوارتز دیوریت و دیوریت می باشند که در اندازه های ۲–۳۵ سانتی متر توسط سنگهای توده نفوذی دربر گرفته شده اند.این انکلاوها بسیار فراوان هستند، ولی با این وجود فقط ۱ تا ۲ درصد حجم توده نفوذی را به خود اختصاص داده اند، دارای ساخت آفانتیک بوده و مربوط به ائوسن می باشند،ترکیب آنها مشابه با سنگهای ولکانیکی اطراف توده است (شکل ۴).دایکهای آپلیتی که ناشی از تفریق ماگمای گرانیتوئیدی می باشند به صورت رگه هایی به رنگ صورتی روشن با ضخامتهای متفاوت در بخشهای مختلف هم در حاشیه و هم در مرکزتوده دیده می شوند، از نظر کانی شناسی مشابه سنگهای توده نفوذی بوده و فقط از نظر بافتی ریز بلورمی باشند.

مواد و روشها

برای انجام این پژوهش ابتدا بررسی های صحرایی و نمونه برداری در منطقه به صورت پروفیل های افقی و عمودی صورت گرفت(شکل۳) که بیش از ۱۷۰ نمونه دستی برداشت گردید و از این تعداد ۱۰۵ نمونه جهت مطالعات سنگ شناسی (مقطع نازک) ، ۲۸ نمونه جهت تعیین مقدار حجمی فلدسپات آلکالن (رنگ آمیزی) و ٥ نمونه نیز برای شناسایی کانی های فلزی (مقطع صیقلی) مورد بررسی قرار گرفت. همچنین از ۱۲نمونه به روش XRF در آزمایشگاه کانساران بینالود تجزیه عناصر اصلی و فرعی (جدول۱) و ٤ نمونه نیز به روش XRD جهت بررسی کانی شناسی تجزیه به عمل آمد.

نتايج و بحث

پتروگرافی توده نفوذی حاجی آباد: توده نفوذی حاجی آباد دارای طیف ترکیبی سینوگرانیت ، مونزوگرانیت و گرانودیوریت و گرانوفیر می باشد و در بخشهای کوچکی از توده سنگهائی بازیک تر با ترکیب کوارتز گابرو داریم.این سنگها در رخنمون صحرایی کم و بیش دگرسانی نشان می دهند، در زیر به توصیف این سنگها می پردازیم:

سینوگرانیت ها: بخش کوچکی از توده مورد مطالعه را تشکیل می دهند و بیشتر در بخشهای شمالی توده تمرکز یافته اند. این سنگها هولوکریستالین بوده و ضریب رنگینی آنها با سنگهای لوکوکرات مطابقت دارد. اغلب دارای بافت گرانولار دانه متوسط تا دانه ریز می باشند (چند دهم میلیمتر تا ۳ میلیمتر) . بافت گرافیکی که از هم رشدی کوارتز و فلدسپات آلکالن حاصل شده است در قسمتهایی از مقطع دیده می شود. کانی های اصلی آنها شامل کوارتز های ریزدانه در حد ۰/۸ میلیمتر (براساس آنالیز مودال ۳۵–۲۹درصد حجمی سنگ را تشکیل می دهند)، ارتوز و ارتوز پرتیتی بی شکل تا نیمه شکل دار (%۳۵–۳۰) و پلاژیوکلاز شکل دار تا نیمه شکل دار در اندازه های ۹,۰ تا ۳٫۳ میلیمتر(%۲۱wt) ،کانی های فرعی از نوع بیوتیت (%۳wt–۱٫۵) ، آمفیبول(و اپک، کانی های جزیی از نوع اسفن (%۱wt-۰٫۲) و آپاتیت (%۱۰–۱٫۱) می باشد. در این سنگها پلاژیوکلازها دارای ماکل پلی سنتتیک بوده و بر اساس اندازه گیری های عمل آمده با استفاده از روش میشل لوی و اندازه گیری زاویه خاموشی دارای ترکیب الیگوکلاز هستند و در برخی قسمتها پلاژیوکلازها دارای ساخت منطقه بندی می باشند که با توجه به ویژگیهای نوری از نوع منطقه بندی عادی می باشد. در پلاژیوکلازهای دگرسان شده سریسیت و کانی های رسی و کلسیت دیده می شود. فلدسپاتهای پتاسیم نیز با ماکل کارلسباد و بافت پرتیتی مشاهده می گردند که به کانی های رسی تجزیه شده اند. (شکل۵) آمفیبول ها نیز با توجه به ویژگیهای نوری از نوع هورنبلند تشخیص داده شده اند که تبدیل شدگی به کلریت و بیوتیت از خود نشان می دهند. بیوتیت و اسفن به صورت اولیه و ثانویه (حاصل تجزیه کانی های فرومنیزین)دیده می شوند، بیشتر اسفن هایی که در اطراف بیوتیت ها ديده مي شوند فاقد شكل مشخص مي باشند(اسفن ثانويه حاصل آلتراسيون بيوتيت). آپاتيت ها نيز اغلب به صورت ادخال در پلاژيوكلازها ديده مي شوند.

مونزوگرانیت ها: بخش اعظم توده را تشکیل داده و در بیشتر بخشهای توده به ویژه در بخش مرکزی رخنمون دارند.در سطح تازه رنگ خاکستری روشن دارند.بافت غالب این سنگ ها گرانولار است و بافت های گرافیکی و میرمکیتی نیز گاهی دیده می شود. کانی های اصلی آن شامل کوارتز (%wtw ۳–۲۱) ، پلاژیوکلاز (%wtw ۳–۲۰)، ارتوز و ارتوز پرتیتی (%tym–۲۲)، کانی های فرعی از نوع هورنبلند سبز (%wtg–۱۰,۰)، بیوتیت (%wtw–۰۱,۰) و ایک ، کانی های جزئی از نوع آپاتیت(به صورت ادخال درون پلاژیوکلاز)، اسفن و اپیدوت که در مجموع ۲ درصد کانی ها را تشکیل می دهند. پلاژیوکلازها در این سنگ ها از نوع الیگوکلاز آندزین بوده (با توجه به ویژگیهای نوری) به صورت شکل دار تا نیمه شکل دار ((mmt)–۰,۰) دارای ماکل اولیه پلی سنتیک و در برخی نمونه ها دارای ماکل پری کلین می باشند(شکل ۶).پلاژیوکلاز با ساخت منطقه ای در اکثر مقاطع دیده می شود در مقاطع میکروسکپی مورد مطالعه مرکز پلاژیوکلاز های زونه ای بیشتر از حاشیه آنها تجزیه ودگرسانی نشان می داد که این امر در نتیجه اختلاف شیمیائی مرکز با حاشیه بلور و کلسیک تر بودن مرکز پلاژیوکلاز ها نسبت به حاشیه و سدیک تر بودن حاشیه آن است در نتیجه با توجه به سایر ویژگیهای نوری آنها تجزیه اپیدوتی شده اند.فلدسپاتهای آلکالن دارای ماکل کارلسباد و بافت پرتیتی اکثرا از نوع ارتوز بوده و به ندرت از نوع میکروکلین می باشند و در اثر دگرسانی به کانی های رسی تبدیل شده اند.همرشدی کوارتز و فلدسپات آلکالن در این سنگ ها ندرتاً دیده می شود.کوارتزها به صورت بی شکل تا نیمه شکل دار (۱٫۵mm) -۵٫۰) فضای بین دانه ها را پر کرده اند.هورنبلندها در اثر دگرسانی بیوتیتی و کلریتی شده اند.بیوتیت ها به صورت اولیه و ثانویه ،حاصل تجزیه آمفیبول، در مقطع دیده می شوند که در برخی قسمتها ادخالهایی از کانی های ایک درآنها دیده می شود و در اثر دگرسانی تبدیل شدگی به کلریت پنین و اکسیدآهن از خود نشان می دهند.

گرانودیوریتها: بعد از مونزوگرانیت ها فراوانترین سنگهای دارای رخنمون در توده مورد مطالعه می باشند.این سنگ ها در نمونه دستی به رنگ خاکستری روشن دیده می شوند. بافت غالب آنها گرانولار دانه متوسط می باشد بافت پوئیکیلیتیک نیز به صورت جزئی در آنها دیده می شود. کانی های اصلی این سنگ ها شامل کوارتز (%۲۷۳۲–۲۳)، پلاژیوکلاز (%۲۷۴–۳۶)، فلدسپات آلکالن (ارتوز) (%۲۷۸۱–۱۰) می باشد.کانی های فرعی شامل و هورنبلند سبز (%۲۷۲–۴۴)، بیوتیت (%۲۵٫۳–۰۱,۰)، ایک و کانی های جزئی از نوع زیرکن، اسفن، آپاتیت و اپیدوت می باشد . پلاژیوکلازها با توجه به خصوصیات نوری ترکیب الیگوکلاز تا آندزین مالیت و برخی از آنها دارای منطقه بندی عادی بوده و در قسمتهایی از نمونه ها تبدیل شدگی به سریسیت ،کلسیت و اپیدوت نشان می دهند. فلدسپات های آلکالن از نوع ارتوز پرتیتی می باشد و بیشتر به صورت یک فاز تاخیری رشد نموده و در نتیجه سایر کانی ها از جمله پلاژیوکلاز و هورنبلند را در برگرفته است به همین دلیل اکثراً بی شکل بوده و اندازه بلورهای آن از چند دهم میلیمتر تا چند میلیمتر متغییر است تا اندازه ای نیز به کانی های می باشند ، زیرکن به صورت ادخال در درون بیوتیت و سوزناه یا می می باشد و بیشتر به صورت یک فاز مرسی تجزیه شده اند.اپیدوتها به صورت قطعات بی شکل و ریزدانه یافت می شوند و حاصل آلتراسیون پلاژیوکلازها می باشند ، زیرکن به صورت ادخال در درون بیوتیت و سوزناهای ریز آپاتیت نیز به صورت ادخال در درون پلاژیوکلاز و کوارتز دیده می شوند (شکل ۸).

گرانوفیر: سنگهای دانه متوسط هستند که بافت میکرو گرافیکی و گرانوفیریک دارند(شکل ۹).ترکیب آنها از مونزوگرانیت تا سینوگرانیت متغیر است. در نمونه دستی در سطح تازه این سنگها به رنگ سفید تا خاکستری روشن هستند. اندازه دانه های این نمونه ها کوچکتر از گروههای قبلی است.کانی های اصلی این سنگ ها شامل کوارتز ،ارتوز ،پلاژیوکلاز(الیگوکلاز) و کانی های فرعی از نوع پیروکسن (اوژیت) بیوتیت و آمفیبول و کانی های جزئی آن شامل اسفن ،آپاتیت و اپیدوت می باشد.کانی های ثانویه از نوع سریسیت و کلسیت(حاصل دگرسانی پلاژیوکلازها)،بیوتیت و کلریت(از دگرسانی آمفیبول)پیروکسن) هستند.پلاژیوکلازها در برخی قسمتها همرشدی کمی با کوارتز دارد که البته در حد میرمکیتی شدن نمی باشد.آمفیبول فراوانترین کانی مافیک در گرانوفیرها است به صورت شکل دار (چند وجهی های ناقص) تا سوزنی شکل یافت می شوند در اثر دگرسانی به بیوتیت و کلریت مورت شکل دار (چند وجهی های ناقص) تا سوزنی شکل یافت می شوند در اثر دگرسانی به بیوتیت و کلریت نوری از نوع اوژیت بوده و دارای ماکل دوقولویی می باشند که به صورت شکل دار (هشت وجهی های ناقص) و بدون شکل و گرد شده در برخی از نمونه های گرانوفیر دیده می شوند و احمالا در مکانهایی که عمل آلایش با بدون شکل و گرد شده در برخی از نمونه های گرانوفیر دیده می شوند و احمالا در مکانهایی که عمل آلایش با **کوارتز گابرو**: این سنگها هولوکریستالین ،دانه متوسط و لوکوکرات هستند. رنگ آنها در نمونه دستی خاکستری روشن متمایل به سبز می باشد ، حجم آنها نسبت به توده گرانیتوئیدی بسیار کم بوده و فقط در بخش کوچکی از شمال توده رخنمون دارند.دارای بافت گرانولار هستند کانی های اصلی شامل پلاژیوکلاز (%40 الله ۹۰) ، کوارتز (%40 اله ۱۹۰) ، پیروکسن (%40 اله ۱۹۰) می باشد، کانی های فرعی شامل آمفیبول (هورنبلند سبز) (%40 اله ۱۹) و کانی های ثانویه از نوع بیوتیت ، کلریت ، اسفن ، سریسیت ، کربنات می باشد.پلاژیوکلازها با و اپک (%40 اله ۱۱) و کانی های ثانویه از نوع بیوتیت ، کلریت ، اسفن ، سریسیت ، کربنات می باشد.پلاژیوکلازها با توجه به خواص نوری از نوع الیگوکلاز بوده و نسبت به سنگهای گرانیتی سالمتر هستند و دگرسانی کمتری را و چمه به خواص نوری از نوع الیگوکلاز بوده و نسبت به سنگهای گرانیتی سالمتر هستند و دگرسانی کمتری را توجه به خواص نوری از نوع الیگوکلاز بوده و نسبت به سنگهای گرانیتی سالمتر هستند و دگرسانی کمتری را وجه به خواص نوری از نوع الیگوکلاز بوده و نسبت به سنگهای گرانیتی سالمتر هستند و دگرسانی کمتری را وجه یه باد در برخی قسمتها سریسیتی ، رسی و کربنات می باشد.پلاژیوکلازها با توجه به خواص نوری از نوع الیگوکلاز بوده و نسبت به سنگهای گرانیتی سالمتر هستند و دگرسانی کمتری را وجه یه دواص نوری از نوع الیگوکلاز بوده و نسبت به مینگهای داند. پیروکسن ها به صورت شکل دار (هشت توجهی با دو سیستم رخ ۹۰ درجه) و گرد شده دیده می شوند، با توجه به ویژگیهای نوری و مطالعه با یونیورسال وجهی یا دو سیستم رخ ۹۰ درجه) و گرد شده دیده می شوند، با توجه به ویژگیهای نوری و مطالعه با یونیورسال استیج از نوع دیوپسید بوده (°۹۰ – 20 اله ماله در برخی قسمتها تبدیل شدگی به استیج از نوع دیوپسید بوده (°۹۰ – 20 اله ماله ماله در از در عرب اله می شوند، با توجه به ویژگیهای نوری و مطالعه با یونیورسال استیج از نوع دیوپسید بوده (°۹۰ – 20 اله ماله در برخی قسمتها تبدیل شدگی به به یوتیت و کلریت نشان می دهند.

کانی های اپک با توجه به مطالعه بر روی مقاطع صیقلی اکثرا از نوع مگنتیت بوده و در اکثر مقاطع میکروسکوپی دیده می شوند که نشان دهنده فوگاسیته بالای اکسیژن در زمان تبلور آنها است. دو نسل بیوتیت در مقاطع میکروسکوپی قابل تشخیص است:

- ۱- بیوتیت هایی که مستقل از کانی های مافیک مثل هورنبلند و پیروکسن بوده و در مجاورت آنها دیده
  نمی شوند که می توان آنها را اولیه وحاصل تبلور ماگما دانست.
- ۲- بیوتیت هایی که اکثراً در ارتباط با هورنبلندها بوده و حتی در برخی موارد انکلزیونهایی از آنها را به همراه
  داشته این نسل را می توان حاصل دگرسانی هورنبلندها محسوب کرد.

دایکهای آپلیتی: آپلیتها در نمونه دستی دارای رنگ سفید متمایل به زرد می باشند تمام بلورین و دانه ریز هستند. دارای بافت گرانولار ریزدانه ،گرانوفیریک و پورفیروئیدی هستند اکثر کانی های این سنگها بی شکل و دانه ریز می باشند.کانیهای اصلی آن شامل ارتوز ، پلاژیوکلاز با ترکیب آلبیت– الیگوکلاز ، کوارتز و کانیهای فرعی بیوتیت، آمفیبول(هورنبلندسبز) و آپاتیت می باشد. ارتوزها که سازنده اصلی آپلیت ها هستند تا حدی سریسیتی و رسی شده اند.پلاژیوکلازها دانه متوسط تا دانه ریز با ماکل پلی سنتیک بوده که سریسیتی شده اند.کوارتزها بی شکل بوده و فضاهای بین دانه ای را پر کرده اند و دارای حواشی مضررس می باشند ،در برخی قسمتها در اثر همرشدی با ارتوز بافت گرانوفیری ایجاد کرده اند آمفیبول ها به صورت سوزنهای ریز و پراکنده در فضای بین کانی ها دیده می شوند که در اثر دگرسانی بیوتیتی و کلریتی شده اند.

نامگذاری: برای رده بندی نمونه های سنگی منطقه مورد مطالعه از نتایج تجزیه مودال و شیمیایی استفاده شده است(جدول۱).در نامگذاری مودال از نمودار اشتریکایزن^(۳) و در نامگذاری شیمیایی از نمودار کاکس و همکاران^(۳) براساس پارامترهای R1,R2 و نمودار دلاروش و همکاران (۱۹۸۰)^(۳) براساس در صد وزنی اکسیدهای قلیایی و سیلیس استفاده شده است(شکلهای۱۱و۲۱). که غالباً در محدوده های گرانیت (سینوگرانیت و مونزوگرانیت) ،گرانودیوریت و کوارتز گابرو واقع شده اند. برای شمارش دقیقتر فلدسپات آلکالن در نامگذاری مدال ، از روش رنگ آمیزی فلدسپات آلکالن به وسیله نیترات سدیم کبالت استفاده کرده ایم که آلکالی فلدسپاتها به رنگ زرد درآمده اند(شکل۱۰).

ژئوشیمی: نتایج تجزیه شیمیایی عناصر اصلی ، جزیی و خاکی کمیاب ۱۶ نمونه از سنگهای توده نفوذی حاجی آباد در جدول۱ آورده شده است. به منظور بررسی ارتباط ژنتیکی میان نمونه ها ، از نمودارهای تغییرات اکسیدهای عناصر اصلی و کمیاب در مقابل SiO2 استفاده شد. ^(۱۰) ترتیب قرار گیری سنگها درنمودارها ، اگرچه به دلیل دگرسانی پراکندگی جزئی نشان می دهند،نمایانگر وجود هم خوانی و قرابت سنگهای توده نفوذی حاجی آباد و تشکیل آنها از یک ماگما در اثر فرایند تفریق است (شکل ۱۳).

با رسم نمودارهای عنکبوتی برای نمونه های مورد مطالعه ، بررسی و مطالعه آنها نتایج زیر حاصل می گردد همانگونه که در شکل ۱۴ مشاهده می شود در نمونه های مورد مطالعه عناصر نادر سبک نسبت به عناصر نادر سنگین غنی شدگی نشان می دهند . این مسأله به نرخ ذوب بخشی بستگی دارد هرچه اختلاف مقدار عناصر نادر سبک و سنگین بیشتر باشد درجه ذوب بخشی بیشتر است پس با توجه به الگوی روند کاهشی این عناصر در نمودارهای مربوط به نمونه های مورد مطالعه می توان نتیجه گرفت که درجه ذوب بخشی تشکیل دهنده سنگها متوسط تا زیاد است.

 $AFM^{(h)}$ (شکل ۱۵الف) و نمودار مثلثی $TAS^{(h)}$ (شکل ۱۵الف) و نمودار مثلثی $MFM^{(h)}$ (شکل ۱۵الف) و نمودار مثلثی $MFM^{(h)}$ (شکل ۱۹)) (شکل ۱۹)) زنوع ساب آلکالن(کالکوآلکالن)تعیین شده است.همچنین بر اساس طبقه بندی فورست و همکاران MSتمامی نمونه های مورد مطالعه در محدوده گرانیت های منیزین یا کالکوآلکالن قرار می گیرند(۱۹۹۷) (شکل ۱۶). تمامی سنگهای توده نفوذی حاجی آباد از نظر درجه اشباع آلومین(ASI) ،در محدوده متاآلومین قرار دارند(شکل ۱۷).در نمودارهای 2055 و P2O5 و Va در مقابل SiO2^(h) روند تغییرات این عناصر در مقابل SiO2 در دو تیپ I و S نشان داده شده است. با توجه به این روندها تمامی نمونه های مورد مطالعه از روند تغییرات تیپ I تبعیت می کند (شکل ۱۸ و c). همچنین براساس نمودار K2O در مقابل Na₂O^(h)

محیط زمین ساختی و ماگمایی

به منظور دست یابی به محیط زمین ساختی تشکیل توده نفوذی حاجی آباد از نمودار تغییرات پارامترهای R1 و R2 باچلور و همکار (۱۹۸۵)^(۰۰) و نمودار (۱۹۸۵)^(۰۰) و نمودار (۱۹۸۹)^(۰۰) نمونه های گرانیتی و گرانودیوریتی در قلمرو گرانیتوئیدهای استفاده شد.براساس نمودار باچلور و همکار (۱۹۸۵)^(۰۰) نمونه های گرانیتی و گرانودیوریتی در قلمرو گرانیتوئیدهای قبل از برخورد تا همزمان با برخورد قرار می گیرند.(شکل۱۹۱۹ف).در نمودار مانیار و پیکولی^(۰۰) نمونه های ذکر شده در قلمرو گرانیتوئیدهای مرتبط با کوهزایی قرار می گیرند.(شکل۱۹۹۹ب). مجموع شواهد زمین شناسی و ژئوشیمیایی نشان می دهد که گرانیتوئیدهای مورد مطالعه از نوع گرانیتوئیدهای قوس قاره ای (CAG) می باشند. در نمودار dB در مقابل Y نمونه های برداشت شده از توده نفوذی مورد مطالعه در قلمرو CAG و BV و Syn-COLG واقع می شوند(شکل ۲۰الف). و در نمودار dB در مقابل dH+ نیز نمونه های ذکر شد در قلمرو DA و می و گران می شوند(شکل ۲۰الف). و در نمودار dB در مقابل dH+ نیز نمونه های ذکر شد در قلمرو DA و VAG قرار می گیرند(شکل ۲۰الف). این موضوع بیانگر آن است که این توده گرانیتوئیدی به احتمال خیلی زیاد حاصل فرورانش یک ورقه اقیانوسی به زیر یک ورقه قاره ای می باشدکه با شرایط زمین شناسی منطقه نیز تطابق دارد، همان گونه که قبلا ذکر شد، این منطقه جزو کمان ماگمایی ارومیه دختر بوده و این سنگها نتیجه ماگماتیسم جزیره کمانی در جریان فرورانش لبه اقیانوسی نئوتتیس به سمت شمال در مزوزوئیک پیشین – سنوزوییک می باشند. الگوی عناصر کمیاب نرمالیز شده به ORG (گرانیتوئیدهای پشته های اقیانوسی) در مورد سنگ های مورد مطالعه و مقایسه آن با الگوهای ترسیم شده برای سنگ های گرانیتوئیدی از محیط های مختلف تکتونیکی^(۳)تطابق خوبی با الگوی گرانیتوئیدهای قوس آتشفشانی (VAG) نشان می دهند(شکل ۲۱) .همچنین دیاگرامهای بهنجار شده عناصر کمیاب و ناسازگار این سنگها نسبت به کندریت و گوشته اولیه غنی شدگی آنها را از عناصر کمیاب سبک و ناسازگار و تشهی شدگی از عناصر کمیاب سنگ یا دشان می دهد.این ویژگی از خصوصیات بارز سنگهای کالکوآلکالن قوس

زون های فرورانش حاشیه قاره ای است(شکل۱۴ الف و ب).

تشکیل و ژنز توده گرانیتوئیدی حاجی آباد احتمالا به این صورت اتفاق افتاده است: از ذوب بخشی گوه گوشته ای با درجات متفاوت ، ماگمای بازیکی تشکیل شده که زبانه هایی از آن به صورت استوک به بخش های بالاتر پوسته نفوذ می کند با توجه به حضور سنگهای کوارتز گابرویی، احتمالاً این ماگما ترکیب گابرویی داشته است.

ماگمای بازیک مزبور حرارت بالایی داشته و در طی فاز فشاری بعدی به ترازهای بالاتر و درون بخش زیرین پوسته تحتانی منتقل می شود و منجر به افزایش حرارت در این بخش می گردد.فاز سیال به همراه افزایش حرارت ناشی از نفوذ ماگمای بازیک به این بخش پوسته ، سبب ذوب بخشی پوسته تحتانی شده و ماگمایی با ترکیب گرانودیوریتی و از نوع کالک آلکالن تولید می کند. در حد فاصل این دو ماگمای بازیک و حدواسط جریان همرفتی حرارتی و شیمیایی سبب دربرگرفتن قطعاتی از ماگمای بازیک یا بخش های تفریق یافته آن (انکلاوهای میکرو گرانولار مافیک)می شود که نشانه تهاجم ماگمای بازیک توسط ماگمای سیلیسی تر می باشد.با به هم پیوستن اتاقک های کوچک ماگمایی باتولیت عظیمی را تشکیل داده و به بخشهای بالای پوسته صعود می کند و در ترازهای بالاتر متبلور می شود.در خاتمه استوک هایی از باتولیت گابروئی به سمت بالا صعود کرده و توده حاجی آباد را قطع می کند. (شکل۲۲)

پس به طور کلی می توان گفت که ماگمای گرانیتوئیدی حاجی آباد ، در اثر ذوب بخشی قسمت تحتانی پوسته زیرین توسط حرارت ماگمای گابروئی تشکیل شده است و همچنین دچار تفریق شده و طیفی از سنگهای گرانودیوریتی تا سینوگرانیتی را تشکیل داده است.دربیشتر نمونه ها انکلاوهای بازیک به همراه داشته و در ارتباط با زون های فرورانش حاشیه قاره می باشد.

شکل۲- نقشه زمین شناسی محدوده مورد مطالعه علایم مشابه شکل۳

در واحدهای ساختاری ایران

شكل ۱- موقعيت منطقه مورد مطالعه

(اقتباس از نقشه زمین شناسی چهارگوش ساوه)مقیاس ۲۵۰۰۰۰ ۱:

شکل۳– نقشه نمونه برداری توده نفوذی حاجی آباد.در این نقشه محل نمونه هایی که مورد تجزیه قرار گرفته اند،آورده شده است دوایر پررنگ : نمونه هایی که مورد آنالیز XRF قرار گرفته اند و دوایر کم رنگ : نمونه هایی که مورد آنالیز مودال قرار گرفته اند(اقتباس از نقشه های زمین شناسی ۱:۱۰۰۰۰ دانسفهان و اشتهارد ، مرزها اصلاح شده اند).

شکل۵- فلدسپات پتاسیم با ماکل کارلسباد و بافت پرتیتی(XPL)

شکل ۷- بلور پلاژیوکلاز با ساخت منطقه ای (سریستی شدن از مرکز بلور شروع شده است)(XPL)

شکل۴- نمائی از انکلاوهای موجود در توده گرانیتوئیدی

شکل۶- ماکل آلبیت و پری کلین در بلور پلاژیوکلاز (XPL)

(PPL)

شکل۹- بافت گرافیکی تا گرانوفیریک در یک گرانوفیر(XPL)

(PPL) شکل ۱۰- نمونه ای از مقاطع رنگ شده (گرانوفیر) (PPL)

شکل ۱۲ –(الف)طبقه بندی کاکس و همکاران^(۸)، (ب) طبقه بندی دلاروش و همکاران(۱۹۸۰) ^(۹)

شکل۱۵- موقعیت نمونه های منطقه مورد مطالعه الف : بر روی نمودار تفکیک سری آلکالن^(۱۱۱) ب: بر روی نمودار AFM ^(۱۱۱) علایم مشابه شکل ۱۳ می باشند.

شکل ۱۶- تعیین سری ماگمایی سنگهای توده نفوذی حاجی آباد^{(۱۱).} شکل ۱۷- تعیین درجه غنی شدگی آلومین ^(۱۶) علایم مشابه شکل ۱۳ می باشند.

شکل ۱۸- تعیین تیپ گرانیتوئیدهای حاجی آباد براساسa : نمودار Na₂O در مقابل P₂O₅: b⁽¹⁴⁾ K₂O در مقابل Pb : c SiO₂ در مقابل P₂O₅: b⁽¹⁴⁾ K₂O در مقابل Na₂O در مقابل Pb : c SiO₂ (^{۱۳)} این نمودارها نشان می دهند که نمونه های گرانیتی مورد مطالعه از روندتغییرات گرانیت های نوع I تبعیت می کند علایم مشابه شکل ۱۳ می باشند.

شکل۱۹-تعیین موقعیت تکتونیکی واحدهای سنگی مختلف توده نفوذی حاجی آباد(الف) براساس نموداربچلور و بودن^{(۱۵).} ب)نمودار منیار و پیکولی^{(۱۶).} علایم مشابه شکل ۱۳ می باشند.

شکل ۲۰– تعیین موقعیت تکتونیکی واحدهای سنگی مختلف توده نفوذی حاجی آباد (الف) براساس نمودارNbدر مقابل Y ، (ب) Rb در مقابل Y+Nb. (۳)

کل ۲۱– مقایسه ترکیب میانگین نمونه های مورد مطالعه (مریع پر) با گرانیت های کمانهای آتشفشانی(VAG) (۳).

شکل ۲۲-طرح گونه ای از نحوه تشکیل ماگمای اولیه

توده گرانیتوئیدی حاجی آباد

ارتز گابرو)	، QG = کو	A = آپلیت،	گرانوفير، م	ت = GR د	گرانوديوريد	= GD وز	- مونزو گران <u>ي</u>	ت، BM	= سينو كراني	jhr (DS	رذي حاجى	ای ترده نفو	ميايى سنكه	م تجزيه شي	ول ا- نتايع	Ś
Sample	Es3a	Es6	Es12	Es23	Es24a	Es27a	Es28	Es37	Es57	Es66	Es72	Es87	Es89	Es94	Es101	Es 1
ock type	SG	MG	AP	MG	ЫŊ	GR	ŐĞ	GD	ЫM	GD	GD	GD	GD	GD	GD	DMG
o2(wt%)	5,92	V1,YQ	Vrr	21,.4	1.1.1	54.4	1.33	51,19	101	21,12	59.01	24,42	11.03	54.40	54.82	N' 55
00					30m		109	104	0/1A	3		V Am			~ ~ ~	1

Archive of SID

	Sample	ES3a	ESO	1101	01011													l
	Rock type	SG	MG	AP	MG	MG	GR	00	gp	DW	GD	GD	GD	gD	GD	GD	DWG	
	Sio2(wt%)	5,92	V1,YO	vr.,r	٧١,٠٩	1.1.1	54.4	1.33	51,19	107	24,15	59.01	24,44	14.03	54.40	54. 83	11.33	
	Tio2	1×1, .	• • • • •	.114	.TVT.	*2.4.	184.	134	134.	PV7	1	154.	011.	131.		P17	111.	
	A12o3	36.71	01,71	11.11	11.11	17,71	10.4.	11,14	11,15	17,01	12,71	14,45	17.78	14,5.	12,15	14,71	141	
	Fe2o3	12,71	11,7	.,4/	14,7	11,11	0,07	Y.,0Y	۴,۱.	r,0/	T.,0T	F.19	10,7	01.1	٣۶	51.7	16.7	
	Mno	01	٠.٣٩	۰۹		**	٠.٠٨٩	04	79	·0r	00	., 94	0۲	٠.٧٩	14.	·	12	
	Mgo	1,01	1,11	· .	1,79	1,1	10,7	7,09	۲.,۶	51.1	1,24	۲,۱۱	05.7	4,19	7,10	۲.,۲	7,99	
	Cao	*, ٧٣	۲,۰۰	1,57	۲,۳,۱	٣.,٢	4,40	٩.٣.٩	49,49	44.4	72,7	۲.,۰	¥,VA	7,78	7,77	T.1F	1.1.	
	Na2o	14.4	7,94	٥,٠٧	7,77	r,70	79,7	0,77	¥,¥	٣,١٢	٣,٢٩	**,**	4,40	4.0	1,11	45.7	24.72	
	K20	77,7	19,7	1,54	٣,٠٢	۳,۲.	r, F0	. 49	. 49	14°X	T,OF	7,77	· ,0Y	79,7	7,77	1,11	¥9,Y	
	P205	۰۰۹	P.1		·٨		211		7P.,.	.,179	VII	·, 111	.,170	v11		111	** 1	
	L.O.I	19.1	274	21,7	91,19	۲.,۲	۲,.۷	1,0V	Y,0V	1.14	1,91	12.1	۲,۱۲	1,91	1,11	YO	Y., Y	
	Total	49,54	99,70	44,AF	44,AF	10, 99	44,74	44,11	.1.99	99,04	10, 88	14,21	.4.66	44,4.	.1.99	99,90	99,97	
	D.I	·0, VV	VV,YD	74,51	11,14	V4,A	54.45	51,99	54,75	V0,•A	25°NV	11:11	**	vr.,0	Vr.NS	VT.70	۲۲	
	Na2o+K2o	5,4	010	14.2	۶,۳۹	01.9	59	5,71	4,91	•~•	0,011	0,909	X9.4	75,2	5,70	0.01	11,2	
	CI(pm)	191	1.1	۵v	179	101	191	140	44	2.7	115	115	.51	۲۱.	199	115	719	
	Ba	90	40.	**	YFA	27	111	1.1	۲.	799	041	YOY	1	5.2	5.1.1	***	4.4	
	Sr	141	111	101	1.1	140	115	114	514	061	Site	YOY	122	777	YAV	197	VV	
	Cu	**	;	44	11	74	19	90	ż	11	>	;	**	74	52	;	**	
	Zn	77	11	1	7.4	18	70	**	12	14	11	12	10	10	ĩ	ro	1.1	
	Pb	11	;	>	11	74	۶	>	44	11	11	31	¢,	۲.	4	11	11	
	>	\$	\$	**	25	~	111	1.1	٨٢	٨٨	ź	74	96	5.1	97	\$	;	
	Ce	**	00	04	ro	12	22	٨٢	10	**	20	14	00	50	24	00	11	
	La	>	1	11	11	ro	TT	40	;	70	22	11	45	**	79	11	11	
	Мо	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	Nb	79	77	11	11	<	٩	4	x	77	11	1 4	ą	14	11	14	.,	
	Zr	511	~~~	114	101	111	144	101	141	159	111	141	159	101	145	121	141	
	¥	44	44	14	۲.	.,	7-7	17	11	44	۲.	**	ç	Ĺ	**	ro	10	
	Rb	11	۴۲	æ	40	11	~	19	77	45	2V	OL	40	77	27	ł	19	
	iz	19	11	11	19		19	1	11	1	•	11	11	14	T T	11	1	
	Cr	٢	a	0	٢	0	٢	٢	0	a	٢	>	0	¥	٢	٢	ø	
	Co	*	>	٩	11	11	:	11	>	<	Ł	11	0	:	<	11	٩	
sample	Es3a Es3	Es6	Esl5 E	Is18 Es2	13 Es28	Es37	Es43	Es57	Es66 I	Es66 Est	72 Es87	7 Es89	Es91	Es94	Es101	Es106	Esl16	s7a
~	TV,T TF	÷	۲.	NT 0, 27	10	14,0	L	Q, 77	14		217 3	19,0	77.7	7,17	TA,T	7.97	÷	۲۳,۶
_	t T	54	;	11	1	79	ĩ	2	44	r. r	14,1	1.91	17,1	11,1	14,4	£	Ł	79
	71 A TT	11		r1,0 Y0	QX I	0,14	4	49.47	14	73 54	V. P4. V	7.10	21.2	1.17	21.10	۲.,۲	È	۲.Y

Refrence:

- 1. Calliat, C., Delavi, P., *Martel-Jantin, B., Geologie la region de Saveh (Iran).conttributi on a letude du volcanisme et du plutonism tertiaies de la zone de iran central : These 3 emecycle.*, University Grenoble, France (1978).
- 2. Nogolsadat, A.A., and Hoshmandzadeh, A., *Saveh Geological Geological Map*, Scaleg 1:250000, Iran (1984).
- 3. Pearce, J.A., Harris, N.B.W., and Tindle, A.G., Journal of Petrology, 25, 956 (1984).
- 4. Shabani , A., Ms Thesis: *Petrogeraphy and Petrology of Boin zahra igneouse intrusive Bodies*, Tarbiat Moalem University, Tehran (1990).
- 5. Yosefi, M., Eshtehard Geological Map, Scaleg 1:100000, Iran (2000).
- 6. Eghlimi, B., Danesphahan Geological Map, Scaleg 1:100000, Iran (2000).
- 7. Streckeisen, A., and Le Maitre, R.W., A chemical approximation to the modal QAPF classification of the igneous rocks. Neues Jahrb. Mineral. Abh., **136**, 169 (1979).
- 8. Cox, K.G., Bell, J.D., and Pankhurst, R.Y., *The interpretation of igneous rocks*, George Allen and Unwin, London (1979).
- 9. De La Roch, H., Leterritr, J., Grand, P., and Marchel, M., Chem. Geo., 29, 183 (1980).
- 10. Harker, A., The natural history of igneous rocks, Methneu, London (1909).
- 11. Irvine, T.N., and Baragar, W.R.A., Can. J. Earth. Sci., 8, 523 (1971).
- 12. Forster, H.J., Tischendorf, G., and Trumbull, R.B., Lithos, 40, 261(1997).
- 13. Chappel, B.W., A.J.R., *I-Type and S-Type granites in the Lachlan Fold Belt. Transe. R. Soc. Edinb. Earth Sci.*, **8391**, 26 (1992).
- 14. Chappell, B.W., and White, .A.J.R., *Two contrasting granite types: 25 years later.Australian Journal of Earth Scince*, **48**, 489 (2001).
- 15. Bachelor, R.A., and Bowden, P., Petrologic Interpretation of granitoid rocks series using multicationic parameters. Chemical Geology, **48**, 43 (1985).
- 16. Maniar, P.D., and Piccoli, P.M., *Tectonic discrimination of granitoids*. *Geological Society of America Bulletan*, **101**, 635 (1989).
- 17. Pearce, J.A., Harris, N.B.W., and Tindle, A.G., Journal of Petrology, 25, 956 (1984).